

Sygn. akt II UK 672/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 31 stycznia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt (przewodniczący)

SSN Beata Gudowska (sprawozdawca)

SSA Marek Procek

w sprawie z wniosku J. P.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O.
o prawo do emerytury w obniżonym wieku,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 31 stycznia 2017 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 1 kwietnia 2015 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 1 kwietnia 2015 r. Sąd Apelacyjny, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych zmienił zaskarżony apelacją J. P. wyrok Sądu Okręgowego w O. z dnia 31 lipca 2014 r., oddalający odwołanie od decyzji Zakładu

Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w O. z dnia 2 kwietnia 2014 r. w przedmiocie odmowy ustalenia prawa do emerytury na podstawie art. 184 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 2015 r., poz. 748, dalej „ustawa”), i przyznał wnioskodawcy prawo do tego świadczenia poczynawszy od dnia 9 marca 2014 r. W sporze dotyczącym spełnienia przez ubezpieczonego przesłanki wykazania 15 lat pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, za Sądem pierwszej instancji ustalił, że w okresach od dnia 9 marca 1981 r. do dnia 13 sierpnia 1991 r. oraz po dniu 13 sierpnia 1991 r. do dnia 17 marca 1997 r. ubezpieczony pracował jako traktorzysta. W ocenie Sądu pierwszej instancji, praca ta nie była pracą wykonywaną w szczególnych warunkach, o której mowa w Dziale VIII „Transport i Komunikacja” pod poz. 3 załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz. U. Nr 8, poz. 43 ze zm.; dalej „rozporządzenie”), gdyż była wykonywana w Państwowym Gospodarstwie Rolnym, a więc na stanowisku przyporządkowanym innej branży.

Sąd Apelacyjny nie podzielił tej oceny, stwierdzając, że ubezpieczony bez wątplenia był zatrudniony jako traktorzysta-kierowa ciągnika w rolnictwie i takie właśnie stanowisko zostało ujęte w dziale VIII wykazu A - załącznika do rozporządzenia – pod poz. 3. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, określenie „transport” jako branża należy rozumieć szeroko, nie tylko jako prace transportowe prowadzone przez wyspecjalizowane przedsiębiorstwa transportowe, ale również jako prace w innych podmiotach gospodarczych wykorzystujących ciągniki i zatrudniających pracowników do ich obsługi, przy notoryjności używania kombajnów lub pojazdów gąsienicowych jako środków transportu głównie w rolnictwie.

Skarga kasacyjna organu rentowego została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ustawy oraz § 2 i § 4 rozporządzenia i zakwalifikowanie pracy kierowcy ciągnika rolniczego przy pracach polowych w Państwowym Gospodarstwie Rolnym do prac w warunkach szczególnych wymienionych w wykazie A, dziale VIII dotyczącym transportu i łączności. Skarżący podniósł argument z zakresu wykładni systemowej,

że gdyby ustawodawca miał zamiar zakwalifikować prace traktorzystów w rolnictwie jako prace w warunkach szczególnych, to umieściłby je w dziale X – „rolnictwo”, jak w wypadku prac przy wywózce drewna z lasu wykonywanych przy pomocy ciągników poza drogami publicznymi (wykaz A, Dział VI, poz. 2 rozporządzenia). Odwołał się również do wykładni historycznej, wskazując na uchylene rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 września 1956 r. w sprawie zaliczania pracowników do pierwszej kategorii zatrudnienia (Dz. U. Nr 39, poz. 176), w którym były wymienione prace traktorzystów w rolnictwie w dziale XVII załącznika do rozporządzenia.

Skarżący zarzucił również naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez niewyjaśnienie podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, a w szczególności niewskazanie na jakie czynniki szkodliwe był narażony traktorzysta wykonujący prace połowę w rolnictwie i w czym wyraża się tożsamość tych czynników szkodliwych z czynnikami na jakie narażony jest kierowca ciągnika w transporcie. Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie odwołania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Ubezpieczony wniósł o oddalenie skargi, powołując się na świadectwo wykonywania pracy w szczególnych warunkach wystawione przez pracodawcę w dniu 31 sierpnia 2000 r. oraz przez Agencję Nieruchomości Rolnych, Oddział Terenowy w O., następcę prawnego Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ustalenie prawa do emerytury przed ukończeniem wieku 65 lat przez mężczyznę urodzonego po dniu 31 grudnia 1948 r. wymaga - stosownie do art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych - osiągnięcia przez niego w dniu 1 stycznia 1999 r. (wejścia w życie ustawy) znaczącego okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Pracownik wykonujący prace w szczególnych warunkach, wymienione w wykazie A, nabywa prawo do emerytury, jeżeli okres zatrudnienia w szczególnych warunkach wynosi co najmniej 15 lat (§ 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach).

Wymagany okres zatrudnienia w szczególnych warunkach ocenia się według przepisów powołanego rozporządzenia jako przepisów dotychczasowych, do których odsyłał uchylony art. 34 ust. 4 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2002 r., III ZP 30/01, OSNP 2002 nr 10, poz. 243). Odesłanie dotyczy rodzajów prac, stanowisk, warunków uprawniających do wcześniejszej emerytury. W związku z tym za okresy pracy uzasadniające prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu, należy uznawać okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze była wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy w warunkach wyszczególnionych w wykazach A i B stanowiących załącznik do rozporządzenia, przy czym treść tych wykazów stanowi odniesienie do ustalenia wykonywania pracy w szczególnych warunkach także po zmianie treści art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych ustawą z dnia 27 marca 2003 r. ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 56, poz. 498) i wprowadzeniu określenia pracy wykonywanej w szczególnych warunkach jako pracy o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia.

W związku z tym do uzyskania emerytury na podstawie art. 32 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych uprawnia wyłącznie wykonywanie pracy na stanowisku określonym w wykazie A lub B, stanowiących załącznik do rozporządzenia (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306 i z dnia 9 maja 2006 r., II UK 183/05, niepublikowany). Zasadnicze znaczenie ma więc dostosowanie do tych przepisów treści poświadczenia wykonywania pracy w warunkach szczególnych przez zakład pracy, dokonywane według wzoru stanowiącego załącznik do przepisów wydanych na podstawie § 1 ust. 2 rozporządzenia, lub w świadectwie pracy, tym bardziej że treść poświadczenia na podstawie posiadanej dokumentacji może obejmować tylko te stanowiska, na których w danym zakładzie pracy świadczone były prace

odpowiadające charakterowi pracy opisanemu w odpowiedniej pozycji wykazu-załącznika do rozporządzenia. Inaczej mówiąc, od pracodawcy wystawiającego zaświadczenie o wykonywaniu pracy w szczególnych warunkach wymagane jest wskazanie tylko stanowiska, na którym wykonywana była praca o rodzaju wymienionym w odpowiednim dziale załącznika-wykazu A lub B do rozporządzenia. Chodzi przy tym tylko o rodzaj pracy określony w § 4-15 rozporządzenia, zgodnie z przypisaniem jej do działu umieszczonego w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia.

Dostrzegając, że w rozporządzeniu nie określa się prac wykonywanych w szczególnych warunkach przez wskazanie stanowisk, na których praca taka jest wykonywana, należy wskazać, iż podstawą świadectwa wykonywania pracy w warunkach szczególnych jest wskazanie danego stanowiska pracy w przepisach resortowych wydanych na podstawie upoważnienia przewidzianego w § 1 ust. 2 rozporządzenia, co było dyrektywą dla organów zwierzchnich lub nadzorujących zakłady pracy do prowadzenia wykazów stanowisk wymienionych w załączniku do rozporządzenia, zawierających normy o charakterze informacyjnym, techniczno-porządkującym, uściślającym (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 czerwca 2004 r., P 17/03, OTK-A 2004 nr 6, poz. 57 i wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2010 r., II UK 218/09, niepublikowany). Wykazy resortowe muszą pokrywać się z wykazami stanowiącymi załączniki do rozporządzenia w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2004 r., II UK 337/03, OSNP 2004 nr 22, poz. 392 i z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306).

Przytoczona zasada stanowiskowo-branżowego charakteru wyodrębnienia prac kwalifikujących do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym nie ma jednak charakteru absolutnego i w szczególnych okolicznościach sprawy można od niej odstąpić. Może się bowiem zdarzyć, że dany zakład pracy wykonywał także zadania całkowicie odpowiadające innemu działowi gospodarki (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2014 r., I UK 337/13, LEX nr 1458817, z dnia 25 marca 2014 r., I UK 337/13, LEX nr 1458817 i z dnia 6 lutego 2014 r., I UK 314/13, OSNP 2015 nr 5, poz. 66), a co za tym idzie, szkodliwość danego rodzaju

pracy odpowiada szkodliwości pracy przyporządkowanej do innej branży. Decydujące w tym przypadku znaczenie ma to, czy pracownik w ramach swoich obowiązków stale i w pełnym wymiarze czasu pracy narażony był na działanie tych samych szkodliwych czynników, na które narażeni byli pracownicy innego działu przemysłu, w ramach którego to działu takie same prace zaliczane są do pracy w szczególnych warunkach (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2014 r., I UK 314/13, LEX nr 1439383 i z dnia 25 marca 2014 r., I UK 337/13).

Należy jednak mieć na względzie, że zważywszy na wyjątkowy charakter prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym, możliwość zakwalifikowania pracy na danym stanowisku jako pracy wykonywanej w szczególnych warunkach u pracodawcy, którego podstawowa działalność nie należy do branży, do której przyporządkowane jest dane stanowisko pracy, jest dopuszczalna tylko wtedy, gdy wykonywanie tej pracy oznacza narażenie na tożsame szkodliwe czynniki właściwe branży przypisanej do stanowiska wymienionego w wykazie A rozporządzenia. Jedyne wyjątki zostały przewidziane w dziale XIV wykazu A jako „prace różne”, których nie przypisano do określonego działu gospodarki.

Decydujące jest narażenie na działanie szkodliwych czynników równe narażeniu pracowników innego działu przemysłu wykonujących takie same prace zaliczane do pracy w szczególnych warunkach, dlatego konieczny jest bezpośredni związek wykonywanej pracy z procesem technologicznym właściwym dla danej pracy w określonym dziale gospodarki (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2009 r., I UK 20/09 i I UK 24/09, z dnia 1 czerwca 2010 r., II UK 21/10, z dnia 19 maja 2011 r., III UK 174/10, z dnia 19 marca 2012 r., II UK 166/11 i z dnia 14 marca 2013 r., I UK 547/12 niepubl.). Usystematyzowanie prac o znacznej szkodliwości i uciążliwości w oddzielnych działach zostało powiązane z przypisaniem poszczególnych stanowisk pracy odpowiednim gałęziom gospodarki (np. dział I – prace w górnictwie, dział II – prace w energetyce itp.). Nie jest to przypadkowe, gdyż konkretne stanowisko narażone jest na ekspozycję na czynniki szkodliwe w stopniu mniejszym lub większym, w zależności od tego, w którym dziale przemysłu jest umiejscowione. W określeniu rodzaju pracy uzasadniającej prawo do świadczeń na zasadach rozporządzenia, chodzi więc wyłącznie o pracę wymienioną pod odpowiednią pozycją wykazu-załącznika oraz o wykonywanie

takiej pracy na stanowisku przypisanym do działu przemysłu umieszczonego w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia. Nie można uznać, że wykonywanie podobnych czynności przypisanych pracom w różnych działach przemysłu powoduje takie samo narażenie na działanie szkodliwych czynników, jakiemu podlegają pracownicy danego działu.

Zaliczenie prac wykonywanych przez ubezpieczonego na stanowisku pracy w rolnictwie do prac wykonywanych w szczególnych warunkach prac nie zostało powiązane z domniemaniem znacznej ich szkodliwości dla zdrowia oraz znacznym stopniu uciążliwości, jakie wypływa z wymienienia w dziale VIII wykazu A dotyczącym prac „w transporcie i łączności”. Uwzględnienie przyjętej przez rozporządzenie kwalifikacji branżowo-stanowiskowej oraz systematyki przepisów nie pozwala na kwalifikowanie pracy kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsienicowych wykonujących pracę w rolnictwie jako pracy w szczególnych warunkach. Umieszczenie stanowiska kierowcy ciągnika tylko w branży „transport i łączność” łączy szkodliwość tej pracy nie z samym prowadzeniem tych pojazdów, lecz z prowadzeniem ich przy uwzględnieniu specyfiki „technologii” pracy w transporcie i obciążen psychofizycznych związanych z uczestniczeniem takich pojazdów w ruchu publicznym, tj. obciążen, których nie ma, jak uznał ustawodawca, przy wykonywaniu prac na wskazanych stanowiskach w rolnictwie, gdzie dominują prace rolnicze. Nie można uznać *a priori*, że praca kierującego ciągnikiem rolniczym jest zawsze pracą „w transporcie”, gdy kierujący niczego nie transportuje, lecz wykonuje za pomocą ciągnika prace polowe (np. siew, orze, nawozi, spulchnia glebę itp.). W wyroku z 3 grudnia 2013 r., I UK 172/13 (LEX nr 1467147), Sąd Najwyższy przyjął, że nie ma najmniejszych podstaw do uznania, iż prace polowe, polegające na obsłudze ciągnika, mogą być zaliczone do prac w transporcie, przewidzianych w wykazie A, dziale VIII pod poz. 3., gdyż wymienienie w wyżej wymienionym wykazie prac kierowców ciągników i kombajnów nie oznacza, że za pracę w szczególnych warunkach powinno być uznane kierowanie tymi pojazdami przy wykonywaniu jakichkolwiek czynności, a nie tylko transportowych. Sąd Najwyższy w obecnym składzie pogląd ten podziela, uznając, że prace kierowcy ciągnika, traktora czy kombajnu w transporcie i w rolnictwie, mimo pewnych podobieństw, wykazują istotne różnice.

Z tego względu nie ma podstaw, aby określenie „transport” rozumieć szeroko, jak przyjął Sąd Apelacyjny, tj. jako wszelkie działy gospodarki, w których wykorzystuje się wymienione pojazdy i zatrudnia pracowników do ich obsługi.

Nie dokonano ustaleń, że ubezpieczony w ramach swoich obowiązków stale i w pełnym wymiarze czasu pracy był narażony na działanie tych samych czynników, na które narażeni byli pracownicy zatrudnieni przy pracach wymienionych w dziale VIII pod poz. 3, jako praca kierowcy ciągnika kombajnu lub pojazdu gąsienicowego. Wobec tego wnioskodawcy nie można zaliczyć już w tej chwili, bez dalszych szczegółowych ustaleń i ocen, okresu wykonywania pracy traktorzysty przy pracach rolniczych do zatrudnienia uzasadniającego obniżenie wieku emerytalnego.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).

r.g.